

Баймусаева Б.Ш., Ақылбек А.С.

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университет,

Шымкент, Қазақстан республикасы

ЖАЛПЫ СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТІ ДАМЫМАҒАН МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНДА ТҰТЫҚПАНЫ ТҮЗЕТУ КЕЗІНДЕ ОЙЫН ТӘСІЛДЕРІН ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕРІ

Жалпы сөйлеу қабілеті дамымаған мектеп оқушыларында тұтықпаны түзету кезінде пайдаланылатын жаңа тиімді оқыту құралдарына компьютерлік технологиялар жатады. Олар баланың дамуындағы ауытқуларды түзету үшін қосымша мүмкіндіктер жиынтығын ұсынады. Көптеген авторлар атап өткендей, компьютерлік технологияны қолдану педагогикалық процесті оңтайландырады, дамуында ауытқулары бар балалардың білімін дараландырады және кез-келген іс-әрекеттің тиімділігін айтарлықтай арттырады. Логопедия сабақтарындағы компьютер мақсат емес, объект емес, түзету жұмысын жандандыру құралы.

Ойын іс-әрекетінің әдістемесі балаларға бірыңғай көзқарасты құруға, логопедия мен тәрбие жұмысының тығыз байланысын қалыптастыруға ықпал етеді, бұл белсенді сабақтар мен арнайы сыныптардан тыс балалардың дұрыс сөйлеуін нығайтуға жағдай жасайды. Әр түрлі ойындар жүйесінде балалар шынайы, өмірлік құбылыстар мен адамдардың көзқарастарын бейнелейтін мінез-құлық ережелерін үйренеді. Қалыптасқан қарым-қатынастар формасы тұтықпа балалардың мінез-құлық мен сөйлеуін қайта құруға және кемшілікті жоюға ықпал етеді.

Тұтықпа балалар үшін сөйлеу тілін түзету нысаны ретінде ойын техникасының артықшылықтары келесідей:

- балалардың әр түрлі әрекет түрлерінде дұрыс сөйлеу және мінез-құлық дағдыларын үйрету және шоғырландыру;
- бұл ойындар жаңа сөйлеу дағдыларын ерекше жағдайлардан (жұмыс орнынан) таныс және күнделікті жағдайларға ауыстыруда қажетті көпір қызметін атқарады;
- ойындарда бала өзінің белсенділігі үшін әр түрлі сөйлеу жағдайларында өзін дұрыс ұстай білуге дағдыланады, ол басқаларға дұрыс көзқараспен тәрбиеленеді және оның командадағы орны, құрдастары мен ересектер қоғамында барабар мінез-құлық қабілеттері қалыптасады.

Г.А. Волкова жүйелі сөйлеу терапиясының әр түрлі кезеңдерінде кекеш балалармен ойындарды (дидактикалық, ән, ашық, драматизациялық ойындар, шығармашылық ойындар) пайдалану жүйесін жасады [1, 43 б.].

Автор келесі кезеңдерді бөліп көрсетеді:

- тексеру, балалардың сөйлеуін шектеу және сыбырлап сөйлеу,
- ілеспе қайталау,
- сұрақ-жауап сөзі,

- әртүрлі жағдайдағы балалардың тәуелсіз қарым-қатынасы.

Сабақ бір сюжетте оның барлық бөліктері бағдарлама мазмұнын көрсететін етіп салынған.

Тұтықпа балалармен жұмыс жасау барысындағы интеграцияланған ойын жұмыстары жүйесі келесі бөлімдерден тұрады:

- 1) ойын әрекеті әдістемесі (ойын жүйесі),
- 2) логикалық ырғақты кластар,
- 3) білім беру қызметі;
- 4) балалардың микросоциалық ортаға әсері.

Ойын әрекетінің әдіснамасы жеке тұлғаны тәрбиелеуге және осы негізде кемшілікті жоюға бағытталған. И.А. Поварованың пікірінше, ойын іс-әрекеті процесінде тұтығатын балалардың мінез-құлқы нәзік, жұмсақ тәрбиеленеді және олардың сөйлеу қызметі түзетіледі [2, 124 б.].

И.Выгодскаяның, Е.Л.Пеллингердің, Л.П.Успенскийдің әдістемесі логопедиялық эффект сатыларына сәйкес босаңсыту жаттығуларын өткізуге ойындар мен ойын техникаларын қолданудан тұрады: салыстырмалы тыныштық режимі; дұрыс сөйлеу тынысын тәрбиелеу; қысқа сөйлемдердегі байланыс; егжей-тегжейлі сөйлемді жандандыру (жеке сөйлемдер, әңгіме, қайталау); драматизация; еркін сөйлеу байланысы.

Балалармен логопедиялық жұмыс жүргізу барысындағы кезеңдер келесідей:

- жаңа сөйлеу дағдысын қалыптастыруға ықпал ететін кекеш балалардың сөйлеу белсенділігінің төмендеуі;
- сөйлеу тынысын қалыпқа келтіру;
- балаға дұрыс сөйлеу техникасын үйрету - қысылған дауысты дыбыстарға сүйене отырып, шығарылған дыбыстарды айтуға, семантикалық сегментте сөздерді толық айта білуге, үзілістер мен логикалық кернеулерді қолдана білуге үйрету.

Бұл сонымен қатар айтылымдар көлемін біртіндеп кеңейте отырып, дұрыс сөйлеу дағдыларын үйрету (жеке сөз тіркестері, қайталану, әңгіме, драматизация). Авторлар ата-аналарға қатал балалармен жүйелі жұмыс жүргізу, үйде баланың жалпы және сөйлеу режимін ұйымдастыру бойынша практикалық ұсыныстар береді. Олар ұсынған тегіс сөйлеуге арналған білім беру жүйесі үш сатыдан тұрады, олардың әрқайсысында дұрыс сөйлеу шеберлігін қалыптастыруға бағытталған тапсырмалар орындалады.

Е.Ю. Рау өзінің әдіснамасында рөлдік ойынды мектепке дейінгі жастағы балаларды тұтықпа үшін эмоционалды стрессті емдеу құралы ретінде пайдаланады. Автордың айтуынша, рөлдік ойындарды қолдану арқылы патологиялық коммуникативті стереотиптер жойылып, балалардағы тұтықпа түзетудің одан әрі процесі жеңілдейді [3, 64 б.].

Мектеп жасына дейінгі балалардағы тұтықпа түзету үшін ойындар мен жаттығулар жүйесі келесідей жүйелендірілген:

- тонды жеңілдететін ойын жаттығулары (бұлшықет кернеуі);
- сөйлеу тынысын дамытуға арналған ойын жаттығулары;
- дауысты дамытуға арналған ойын жаттығулары;

- сөздерді және қимылдарды үйлестіруді дамыту үшін ашық ойындар;
- жатқа айтуға және тәуелсіз оқуға арналған өлеңдер;
- сөйлеу түрінде сұрақ-жауап түрінде ойын жаттығулары;
- көріністерді оқу және кері оқу үшін әңгімелер, ертегілер;
- диалогтік сөйлеуді дамытатын драматизациялық ойындар.

Ойын әдісін негізгі әдіс ретінде қолдана отырып оқыту келесі кезеңдерге сәйкес жүзеге асырылады:

1) дайындық кезеңі, онда бала үшін тұтықпа, «қиын» жағдайлардың коммуникациялық ерекшеліктерін, сөйлесудің бағдарламалық ерекшеліктерін, рөлдік ойынның дағдысын қалыптастыру деңгейін анықтаумен қатар, автор дұрыс сөйлеу тынысын, сөйлеудің прозодикалық жағын, мотивациясын, дамуын және жетілдірілуін ұсынады. рөлдік ойын дағдылары;

2) балаларды ситуация құрылымымен және сөйлеу бағдарламасын симуляциялық жағдайларда дұрыс жүзеге асырумен таныстыруды көздейтін бастапқы кезең. Бұл сатыдағы жұмыс конъюгацияланған және көрінетін сөйлеу формалары негізінде жүзеге асырылады;

3) модельдендірілмеген жағдайға көшу кезінде сөйлеу бағдарламасын дұрыс таңдау және орындау үшін оқыту қарастырылған өтпелі кезең. Бұл кезеңде сұрақ-жауап сөйлеуі қолданылады;

4) даярлықсыз сөйлеудің негізінде, түзетілмеген жағдайларда дұрыс сөйлеу әрекеті шоғырланған соңғы кезең. Бұл кезеңде сөйлеуді дұрыс жүргізу шеберлігін күшейтуде маңызды рөл тұтықпа балалардың ата-аналарына беріледі.

Көптеген ойын жаттығулары барысында бала тұтығуды тоқтатады, тегіс сөйлеу рефлексін дамытады. Ол кедергі келтірместен сөйлей алатындығына көз жеткізеді. Балада сөйлеу актісіне бекіту бірте-бірте азаяды, миға қосымша байланыс орнатылады, сауатты сөйлеу динамикасы қалпына келеді. Көріп отырғаныңыздай, мектеп жасына дейінгі балалармен тұтықпаны жою бойынша жұмыс жасау үшін әр түрлі құралдар мен әдістерді қолдана отырып, сөйлеу әрекеті мен сөйлеу жағдайларын таңдауда бір-бірінен ерекшеленетін бірқатар әдістер ұсынылады. Сонымен қатар, оларды жүйелілік пен дәйектілік қағидаттары да қолданылуы тиіс.

Әдебиет:

- 1 Волкова Г. А. К вопросу о дизонтогенезе подражания заикающихся дошкольников // Логопед в детском саду. – 2006. – № 5. – С. 42-45.
- 2 Поварова И.А. Коррекция заикания в играх и тренингах. Серия: Библиотека логопеда. – М.: Изд. АСТ, Астрель. 2009.
- 3 Рау Е.Ю. Роль игровой психотерапии в устранении заикания у дошкольников // Психотерапия в дефектологии / Сост. Вайзман Н.П. – М., 1992.